

WYKŁAD IV

O prawie traktatów

*(część przygotowana w oparciu o opracowanie,
którego autorem jest mgr Barbara Klimek)*

ŹRÓDŁA PRAWA TRAKTATÓW

1. Kwestie dotyczące trybów, sposobów zawierania umów międzynarodowych, kwestie związane z ich wykonywaniem, stosowaniem, nieważnością, wygaśnięciem etc. są regulowane w: (a) [Konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów z 1969 roku \(KPT\)](#); (b) [Konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów między państwami a organizacjami międzynarodowymi z 1986 roku](#) (nie weszła w życie; Polska nie podpisała tego traktatu); (c) prawie zwyczajowym.

[Konwencja wiedeńska z 1978 roku reguluje ponadto problematykę sukcesji państw w odniesieniu do traktatów](#) (Polska nie jest stroną tego traktatu).

2. W polskim porządku prawnym, do traktatów odnoszą się m. in.:

(a) Konstytucja RP,

(b) ustawa z dn. 14 kwietnia 2000 roku o umowach międzynarodowych (ustawa określa zasady oraz tryb zawierania, ratyfikowania, zatwierdzania, ogłaszania, wykonywania, wypowiedzenia i zmian zakresu obowiązywania umów międzynarodowych);

(c) rozporządzenie RM z dn. 28 sierpnia 2000 roku w sprawie wykonania niektórych przepisów ustawy o umowach międzynarodowych.

Teksty ww. aktów prawa krajowego znajdują się np. w bazie danych LEX OMEGA (LEX - SYSTEM INFORMACJI PRAWNEJ) dostępnej na [stronie BUŁ-y](#).

CZYM SĄ TRAKTATY?

1. Traktaty stanowią źródło prawa międzynarodowego, obok: prawa zwyczajowego, ogólnych zasad prawa uznanych przez narody cywilizowane, aktów jednostronnych państw i wiążących uchwał organizacji międzynarodowych.

2. Traktatem jest zgodne oświadczenie woli dwóch lub więcej stron, będących podmiotami prawa międzynarodowego. Traktaty są zawierane i stosowane zgodnie z prawem międzynarodowym (w odróżnieniu od kontraktów - umów prawa cywilnego, które są zawierane i stosowane zgodnie z prawem krajowym, np. prawem polskim).

Jakkolwiek członkami społeczności międzynarodowej są państwa i rządowe organizacje międzynarodowe (i to one zwykle zawierają traktaty), to jednak istnieją także traktaty (a zatem porozumienia regulowane prawem międzynarodowym)

zawierane przez inne podmioty: części składowe państw federalnych (w zależności od konstytucji krajowej), autonomiczne części państw jednolitych (w zależności od konstytucji krajowej), terytoria zależne (za zgodą metropolii), podmioty o szczególnym statusie (Suwerenny Zakon Kawalerów Maltańskich, Tajwan, Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża) a także przedsiębiorstwa. Np. w orzeczeniu arbitrażowym z dnia 19 stycznia 1977 roku w sprawie *Texaco Overseas Petroleum Company v. Libijska Republika Arabska* stwierdzono, że „[...] w celu dokonania wykładni oraz wykonania kontraktu uznać trzeba, że prywatna umawiająca się strona [tj. przedsiębiorstwo Texaco] posiada szczególną zdolność międzynarodową.”

3. KPT przewiduje na swój użytek definicję umowy międzynarodowej i obejmuje swą regulacją jedynie:

- porozumienia (a zatem zgodne oświadczenia woli w celu dokonane w celu wywołania skutków prawnych),
- zawarte tylko pomiędzy państwami,
- zawarte w formie pisemnej,
- regulowane prawem międzynarodowym.

Nie oznacza to jednak, że porozumienia nie spełniające przesłanek wskazanych wyżej nie są traktatami. Np.

[Maritime Delimitation and Territorial Questions between Qatar and Bahrain \(Qatar v. Bahrain, MTS 1994\)](#)

MTS badał, czy protokół ze spotkania ministrów spraw zagranicznych obu państw może być traktowany tak, jak traktat, na podstawie którego spór między państwami oddano do rozstrzygnięcia Trybunałowi. MTS stwierdził, że protokół spotkania (*minutes*) stanowił coś więcej, “niż tylko zwykłe przedstawienie przebiegu spotkania [...]. W szczególności, odzwierciedlał on zobowiązania uzgodnione między stronami”. Wynika z powyższego, że traktat może być zawarty w formie ustnej.

Porozumienia między państwami (i/lub rządowymi organizacjami międzynarodowymi) oraz umowy zawierane w innej formie niż pisemna mogą być uznane za traktaty, lecz nie w rozumieniu KPT i nie podlegają jej regulacji. **W dalszej części wykładu, mowa jest o traktatach w rozumieniu KPT.**

4. Synonimami są terminy: traktat, umowa międzynarodowa, porozumienie, pakt, konwencja, karta, układ, protokół. W szczególności, wszystkie ww. terminy mogą być używane jako nazwy konkretnych traktatów.

5. Traktatami nie są tzw. *memoranda of understanding* (tj. niewiążące prawnie wspólne deklaracje polityczne).

REJESTRACJA TRAKTATÓW

1. Zgodnie z art. 102 [Karty Narodów Zjednoczonych](#), umowy zawarte przez członków ONZ powinny być niezwłocznie zarejestrowane w Sekretariacie Generalnym ONZ i przezeń ogłoszone.

2. Zarejestrowane traktaty publikowane są w zbiorze [United Nations Treaty Collection](#).

3. Konsekwencją niezarejestrowania traktatu jest niemożność powołania się na niego przez strony przed jakimkolwiek organem ONZ (np. przed Międzynarodowym Trybunałem Sprawiedliwości). Traktat niezarejestrowany, który wszedł w życie stanowi jednak prawo wiążące między jego stronami (*inter partes*).

OBOWIĄZYWANIE TRAKTATÓW

1. Obowiązki traktatu w aspekcie podmiotowym.

1.1. Co do zasady umowa tworzy prawa i obowiązki tylko dla stron umowy (*pacta tertiis nec nocent nec prosunt*). Wyjątki od tej zasady dopuszcza KPT.

1.2 KPT przewiduje możliwość przyznania w umowie uprawnienia na rzecz państwa trzeciego (*pactum in favorem tertii*). Przykładem jest otwarcie Kanału Panamskiego dla

żeglugi wszystkich państw mocą dwustronnej umowy amerykańsko-panamskiej z 1977 roku.

Przyznanie prawa państwu trzeciemu może nastąpić tylko za jego zgodą, przy czym zgoda ta może być domniemana (tzn. nie musi być wyrażona *expressis verbis* w formie pisemnej). Państwo nie będące stroną traktatu może korzystać z przyznanego mu prawa na zasadach określonych w traktacie.

1.3 KPT dopuszcza również nałożenie w umowie obowiązku na państwo, które nie jest jego stroną. W tym wypadku jednak wymagana jest wyraźna zgoda zainteresowanego państwa, wyrażona na piśmie. Zgoda nie jest jednak wymagana, gdy nałożenie na państwo trzecie obowiązków następuje w ramach akcji podjętej na podstawie Karty Narodów Zjednoczonych, przeciw państwu uznanemu za agresora, w związku z dokonaniem przez nie aktem agresji.

1.4 Odwołanie prawa przyznanego w umowie państwu nie będącemu jej stroną może nastąpić na podstawie zgody stron tej umowy, lecz co do zasady bez zgody zainteresowanego państwa trzeciego (chyba, że sama umowa stanowi inaczej).

Odwołanie obowiązku przyznanego w umowie państwu nie będącemu jej stroną może nastąpić co do zasady tylko za zgodą wszystkich stron umowy oraz zainteresowanego państwa trzeciego (chyba, że sama umowa stanowi inaczej).

2. Obowiązki traktatu w aspekcie terytorialnym

Umowa co do zasady obowiązuje na całym terytorium państwa, które jest jego stroną. Oczywiście z istoty niektórych umów może wynikać, że mają zastosowanie jedynie na określonych częściach terytorium państwa (morze terytorialne, przestrzeń powietrzna).

Pewne umowy z istoty swej obowiązują natomiast w całości lub w części w przestrzeniach nie podlegających jurysdykcji żadnego państwa – są to regulujące status przestrzeni kosmicznej, morza pełnego, dna mórz i oceanów etc.

3. Obowiązki traktatu w aspekcie temporalnym

3.1 Umowa wywołuje skutki prawne od momentu wejścia w życie w sposób w niej określony (zwykle powiązane jest to z liczbą dokonanych ratyfikacji) do chwili jej wygaśnięcia w sposób przewidziany w KPT lub w samym traktacie.

3.2 Zgodnie z KPT, zgoda państwa na związanie się traktatem może być wyrażona przez podpisanie, wymianę dokumentów stanowiących traktat, ratyfikację, przyjęcie, zatwierdzenie lub przystąpienie albo w jakikolwiek inny uzgodniony sposób.

3.2.1 Traktaty zawierane są (a) w trybie złożonym („w formie uroczystej”) albo w (b) w trybie prostym („w formie uproszczonej”).

3.2.2 Cechą charakterystyczną trybu złożonego jest m. in. wyraźne wyodrębnienie dwóch oświadczeń woli państwa wyrażającego zgodę na związanie się danym traktatem. Chodzi to o: (i) wyrażenie „wstępnej” zgody na związanie się traktatem (np. podpisanie traktatu podczas konferencji międzynarodowej albo złożenie dokumentu przystąpienia u depozytariusza traktatu); (ii) wyrażenie „ostatecznej” zgody na związanie się traktatem. Wyrażenie tej „ostatecznej” zgody następuje z uwzględnieniem procedury przewidzianej przez prawo krajowe danego państwa (np. dokonanie ratyfikacji przez głowę państwa za zgodą parlamentu w trybie przewidzianym przez konstytucję krajową).

Należy podkreślić, że podpisanie traktatu przez państwo X w trybie złożonym (w wyniku czego państwo X staje się sygnatariuszem) nie oznacza zatem, że państwo X stało się stroną tego traktatu i jest związane jego postanowieniami. Stroną traktatu państwo X stanie się dopiero po wyrażeniu ostatecznej zgody.

Wyjaśnijmy to na przykładzie:

[Artykuł 110 Karty Narodów Zjednoczonych](#)

„1. Karta niniejsza będzie ratyfikowana przez państwa podpisujące w trybie przewidzianym przez odnośne przepisy konstytucyjne.

2. Dokumenty ratyfikacyjne powinny być złożone na przechowanie rządowi Stanów Zjednoczonych Ameryki, który będzie zawiadamiał o każdym złożeniu wszystkie państwa podpisujące oraz Sekretarza Generalnego Organizacji [...].”

A zatem, wyraz wstępnej zgody stanowi tu podpisanie Karty przez dane państwo. Wyrazem ostatecznej zgody jest złożenie depozytariuszowi (Rządowi USA) dokumentów potwierdzających ratyfikację dokonaną zgodnie z prawem krajowym danego państwa.

3.2.3 W trybie prostym, państwo składa tylko jedno oświadczenie woli na związanie się traktatem. Np., przy zawieraniu umowy w trybie wymiany not, wymiana taka oznacza związanie się traktatem przez strony.

3.3 Na temat wygaśnięcia traktatu, zob. niżej.

4. Obowiązki traktatu w aspekcie przedmiotowym

Co do zasady umowa międzynarodowa wiąże wszystkie jej strony w całości, w takim samym zakresie. Istotnym wyjątkiem od tej reguły jest instytucja zastrzeżeń do traktatu.

4.1 Zastrzeżenie to jednostronne oświadczenie państwa, złożone przy wyrażaniu zgody na związanie się traktatem (lecz nie później, niż ostateczne wyrażenie zgody na związanie się traktatem!), mocą którego państwo zmierza do wykluczenia bądź modyfikacji **niektórych postanowień traktatu** względem siebie.

4.2 Zastrzeżenia są co do zasady dopuszczalne. Przy czym, z ich natury możliwe jest składanie zastrzeżeń jedynie co do postanowień umów wielostronnych. Niedopuszczalne są tylko takie zastrzeżenia, które:

- są wprost zakazane przez traktat;
- nie mieszczą się w kręgu zastrzeżeń wprost dopuszczonych przez traktat;
- zawsze niedopuszczalne są zastrzeżenia sprzeczne z przedmiotem lub celem traktatu.

MTS w opisanej niżej opinii doradczej potwierdził możliwość składania pewnych zastrzeżeń (tj. zastrzeżeń zgodnych z przedmiotem i celem umowy) w przypadku traktatów, które nie regulują kwestii dopuszczalności składania zastrzeżeń.

[Sprawa zastrzeżeń do Konwencji o zapobieganiu i karaniu zbrodni ludobójstwa](#)

[\(Opinia doradcza MTS, 28.5.1951 r., ICJ Reports, 1951\)](#)

Konwencja o ludobójstwie została przyjęta w 1948 r. na mocy rezolucji Zgromadzenia Ogólnego ONZ nr 260 (III) i weszła w życie 12.1.1951 r.

Wyrażając zgodę na związanie się nią, niektóre państwa (w tym Polska) składały zastrzeżenia m.in. wyłączone wobec nich skutek art. IX Konwencji o ludobójstwie. Przepis ten stanowi, że: „Spory pomiędzy Umawiającymi się Stronami, dotyczące wykładni, stosowania lub wykonania niniejszej Konwencji, jak również spory dotyczące odpowiedzialności państwa za ludobójstwo lub inne czyny wymienione w Artykule III będą oddawane do Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości na żądanie którejkolwiek Strony w sporze”.

Wobec zastrzeżeń wnoszone były sprzeciwy. Sama Konwencja o ludobójstwie nie zawiera postanowień dotyczących dopuszczalności składania i skutków zastrzeżeń oraz dopuszczalności składania i skutków odnoszących się do nich sprzeciwów.

MTS podkreślił, że podobnie jak państwo nie może związać się traktatem bez swej zgody, tak również żadne nieuzgodnione z nim zastrzeżenie nie może być wobec niego skuteczne. Jest przy tym powszechnie uznaną zasadą, że skoro traktaty wielostronne są rezultatem dobrowolnie osiągniętego porozumienia, to żadna z umawiających się stron nie może udaremniać i osłabiać ani celu, ani *raison d'être* konwencji swoimi jednostronnymi decyzjami. W związku z tym koncepcja integralności umowy oznacza, że zastrzeżenie jest nieważne dopóty, dopóki nie zostanie przyjęte przez wszystkie umawiające się strony.

MTS zauważył jednak, że Konwencja należy do szczególnego typu umów: powszechnych traktatów wielostronnych zawieranych pod auspicjami organizacji o charakterze uniwersalnym. Szerokie uczestnictwo w takich porozumieniach miało wpływ na pewne rozluźnienie praktyki międzynarodowej w przedmiocie zastrzeżeń. Przejawiało się ono m.in. w dopuszczeniu milczącej zgody wobec składanych zastrzeżeń oraz w uznaniu, że państwo, którego zastrzeżenie spotkało się ze sprzeciwem tylko niektórych państw-stron, jest jednak stroną umowy w stosunku do tych, którzy zastrzeżenie przyjęli. Zważywszy na tę praktykę, „z całą pewnością nie można twierdzić, by w braku przepisu dopuszczającego zastrzeżenia do konwencji wielostronnej umawiające się państwa nie mogły pewnych zastrzeżeń składać. [...] Gdy nie ma

wyraźnych postanowień w tej mierze, dopuszczalność składania zastrzeżeń, ich ważność oraz skutek muszą być oceniane z uwzględnieniem charakteru umowy wielostronnej, jej celu, postanowień oraz sposobu przygotowania i przyjęcia”.

4.3 W reakcji na zastrzeżenia pozostałe państwa będące stronami traktatu mogą:

(a) przyjąć zastrzeżenie – skutkiem jest modyfikacja traktatu w sposób wskazany w zastrzeżeniu jedynie w relacjach wzajemnych między państwem składającym zastrzeżenia i je przyjmującym;

(b) brak reakcji państwa na złożenie zastrzeżenia w terminie 12 miesięcy od dnia notyfikowania mu o fakcie ich złożenia, równoznaczny jest z przyjęciem tego zastrzeżenia;

(c) sprzeciwić się zastrzeżeniu. W praktyce, występują dwa rodzaje sprzeciwów wobec zastrzeżenia:

(i) sprzeciw zwykły – skutkuje tym, że umowa wchodzi w życie między państwem składającym zastrzeżenie a sprzeciwiającym się tym zastrzeżeniom, lecz w zmienionym kształcie: z wyłączeniem przepisów objętych zastrzeżeniem. Umowa zatem w relacjach wzajemnych tych państw pozbawiona jest tych przepisów, których modyfikacji bądź wykluczenia chciała strona składająca zastrzeżenia;

(ii) sprzeciw kwalifikowany – skutkuje tym, że umowa w ogóle nie wchodzi w życie między państwem, które złożyło zastrzeżenia i państwem, które się im sprzeciwiło.

4.4 Zastrzeżenia modyfikują treść traktatu jedynie w relacjach między państwem je czyniącym a pozostałymi, we wzajemnych relacjach pozostałych państw między nimi obowiązuje traktat w 'oryginalnym' brzmieniu.

Zastrzeżenia, sprzeciw wobec zastrzeżeń, wycofanie sprzeciwu – powinny być dokonane na piśmie.

WYGAŚNIĘCIE TRAKTATU

1. Umowa międzynarodowa wygasa w okolicznościach wskazanych w samej umowie bądź w KPT. Wygaśnięcie oznacza zaprzestanie obowiązywania umowy, zwolnienie stron z obowiązku jej wykonywania, i odnosi skutek *ex nunc* (tj. od momentu wystąpienia danej okoliczności lub powołania się na nią). Przyczyny wygaśnięcia umowy międzynarodowej, które mogą być określone w samym traktacie, to np. upływ

czasu, na jaki traktat był zawarty lub wykonanie traktatu. Zawsze traktat może zostać uznany za wygasły za zgodą wszystkich stron.

2. Przyczyny wygaśnięcia umowy określone w KPT to:

2.1 Zawarcie traktatu późniejszego skutkuje wygaśnięciem traktatu poprzedniego, jeśli zachodzi pełna tożsamość stron i przedmiotu traktatów: późniejszego i poprzedniego. W razie gdy nowa umowa nie została zawarta przez wszystkie strony dotychczasowej albo nie pokrywa się w pełni zakres przedmiotowy regulacji umów, traktat wcześniejszy wygasa w części.

2.2 Istotne naruszenie umowy, polegające na zaprzestaniu wykonywania bądź działaniu sprzecznym z przedmiotem i celem umowy, przez jedną stronę daje pozostałym prawo podniesienia tej okoliczności jako podstawy wygaśnięcia umowy w stosunkach z państwem-naruszycielem, bądź w stosunkach między wszystkimi państwami. Może być także powołane jako podstawa zwieszenia stosowania umowy.

Ta podstawa wygaśnięcia nie może być powołana dla uzasadnienia wygaśnięcia umów dotyczących ochrony praw człowieka oraz z zakresu prawa humanitarnego.

2.3 Niemożność wykonania umowy może być powołana jako podstawa wygaśnięcia umowy, jeżeli powstała wskutek trwałego zniszczenia bądź zniszczenia przedmiotu niezbędnego do wykonania umowy.

Jeśli niemożność wykonania charakter przejściowy, uzasadnia jedynie zawieszenie umowy.

Jeżeli strona doprowadziła wskutek naruszenia prawa międzynarodowego wobec którejś ze stron umowy do niemożności wykonania umowy, nie może się na nią powołać.

Problemy finansowe państwa utrudniające realizację zobowiązań traktatowych nie są uznawane za okoliczność stanowiącą o niemożności wykonania umowy.

2.4 Zasadnicza zmiana okoliczności (*rebus sic stantibus*) stanowi wyjątek od zasady *pacta sunt servanda* i może stanowić podstawę wygaśnięcia umowy, jeśli:

- zmiana ma charakter zasadniczy;

- zmiana dotyczy okoliczności faktycznych istniejących w czasie wyrażenia zgody na związanie się umową;
- zmiana dotyczy okoliczności, których istnienie w pierwotnym kształcie stanowiło istotną podstawę zgody państwa na związanie się umową;
- zmiana była nieprzewidziana przez strony umowy;
- wskutek zmiany doszło do radykalnego przekształcenia obowiązków stron umowy;
- obowiązki, których zakres się radykalnie zmienił, pozostały jeszcze do wykonania przez strony umowy.

Warunki te muszą być spełnione kumulatywnie; ich wystąpienie uzasadnia również zawieszenie działania umowy. Nie może się powołać na tę podstawę wygaśnięcia umowy państwo, które własnym zachowaniem niezgodnym z prawem przyczyniło się do zmiany okoliczności.

Zasadnicza zmiana okoliczności nie może stanowić podstawy wygaśnięcia traktatów granicznych.

2.5 Powstanie późniejszej względem umowy normy *ius cogens* o treści sprzecznej z istniejącą umową powoduje wygaśnięcie.

*
*   *

Na obowiązywanie umowy międzynarodowej nie ma, co do zasady, wpływu zerwanie stosunków dyplomatycznych bądź konsularnych między stronami umowy.

NIEWAŻNOŚĆ TRAKTATU (NIEWAŻNOŚĆ ZGODY PAŃSTWA NA ZWIĄZANIE SIĘ TRAKTATEM)

1. Katalog przyczyn nieważności wskazany w KPT ma charakter zamknięty. Przyczyny te można podzielić na: (i) przyczyny nieważności względnej i bezwzględnej; (ii) przyczyny powodujące nieważność zgody państwa na związanie się traktatem i przyczyny powodujące nieważność (całego) traktatu.

2.1 W przypadku nieważności bezwzględnej, umowa (lub zgoda państwa na związanie się traktatem, zob. pkt 3 poniżej) jest zawsze nieważna od początku (*ex tunc*) w całości. Bez względu na wolę stron w tym przedmiocie, nigdy nie wywołuje żadnych skutków prawnych. Umowa dotknięta nieważnością bezwzględną (względnie: zgoda państwa na związanie się umową) nie może być konwalidowana (tzn. strony nie mogą ustalić między sobą, że traktat obowiązuje pomimo wystąpienia okoliczności powodującej nieważność).

Przyczyny nieważności bezwzględnej to: (a) sprzeczność z uprzednio istniejącą normą *ius cogens*; (b) przymus wobec państwa; (c) przymus wobec przedstawiciela państwa.

Na wystąpienie okoliczności powodującej nieważność bezwzględną powołać się może każde państwo-strona danego traktatu.

2.2 W przypadku nieważności względnej, zachodzą okoliczności uprawniające państwo nimi bezpośrednio dotknięte do podniesienia ich w celu uznania, że jego zgoda na związanie się umową jest nieważna (*ex tunc*). Powołanie takiej okoliczności jest uprawnieniem, nigdy zaś obowiązkiem państwa. W pewnych wypadkach państwo może wybrać, czy dążyć do stwierdzenia nieważności całej umowy, czy jedynie jej części dotkniętej wadą. W razie, gdy państwo wiedząc o podstawie nieważności względnej nie podnosiło jej wobec innych państw, traci ono możliwość podnoszenia tej okoliczności w przyszłości i umowa zostaje konwalidowana („uleczona”).

Przyczyny nieważności względnej to: (a) naruszenie norm prawa krajowego dotyczących kompetencji do zawierania traktatów; (b) błąd; (c) oszustwo; (d) przekupstwo.

Na wystąpienie okoliczności powodującej nieważność względną powołać się może jedynie państwo dotknięte taką okolicznością.

3.1 Okolicznościami powodującymi nieważność zgody państwa na związanie się traktatem są: (a) naruszenie norm prawa krajowego dotyczących kompetencji do zawierania traktatów; (b) błąd; (c) oszustwo; (d) przekupstwo; (e) przymus wobec przedstawiciela państwa.

W przypadku skutecznego powołania się na jedną z tych okoliczności na gruncie traktatu wielostronnego, traktat przestaje wiązać jedynie państwo, które na tę okoliczność się powołało. Sam traktat, obowiązuje jednak dalej w stosunkach między pozostałymi państwami.

3.2 Okolicznościami powodującymi nieważność zgody państwa na związanie się traktatem są: (a) sprzeczność z uprzednio istniejącą normą *ius cogens*; (b) przymus wobec państwa. W przypadku skutecznego powołania się na jedną z tych okoliczności na gruncie traktatu wielostronnego, cały traktat uznawany jest za nierodzący skutków prawnych.

4. Poniżej, krótko omówiono okoliczności związane z nieważnością bezwzględną:

4.1 Przymus wobec przedstawiciela państwa zastosowany w celu uzyskania jego zgody na związanie się traktatem zawsze powoduje, że traktat taki jest nieważny.

Przymus polegać może na czynach bądź groźbach wobec przedstawiciela państwa jako jednostki, lecz nie wobec organu państwa. Adresatem przymusu musi być przedstawiciel państwa, lecz podmiotem groźb bądź czynów mogą być inne osoby, np. członkowie rodziny przedstawiciela; istotnym elementem jest to, by przez te czyny lub groźby wywarty został wpływ na decyzję przedstawiciela co do wyrażenia zgody na związanie się traktatem.

4.2 Przymus wobec państwa zastosowany wobec niego w celu zawarcia traktatu zawsze powoduje nieważność umowy. Przymus stosowany wobec państwa polegać musi na groźbie użycia siły bądź użyciu siły w sposób niezgodny z zasadami określonymi w KNZ. Za przymus nie są uznawane formy nacisku ekonomicznego. Podobnie, nie jest uważany za zawarty pod przymusem traktat nakładający obowiązki na państwo-agresora, w związku z dokonaniem przez nie aktem agresji.

4.3 Sprzeczność traktatu z normą *ius cogens* jest przyczyną jego nieważności, gdy norma ta istniała w chwili zawierania traktatu.

5. Poniżej, krótko omówiono okoliczności związane z nieważnością względną:

5.1 Naruszenie norm prawa wewnętrznego dotyczących kompetencji do zawierania traktatów co do zasady nie może być podnoszone jako podstawa nieważności umowy. Wyjątek zachodzi w sytuacji, gdy to pogwałcenie dotyczyło normy prawa wewnętrznego o zasadniczym znaczeniu – np. normy konstytucyjnej – i było oczywiście, to jest obiektywnie widoczne dla innych państw, postępujących w dobrej wierze. Naruszenie norm prawa wewnętrznego może być podnoszone jako przyczyna nieważności względnej jedynie przez państwo, którego prawo wewnętrzne zostało naruszone.

Należy jednak pamiętać, że na gruncie prawa międzynarodowego, ze względu na ich funkcje i bez potrzeby przedkładania pełnomocnictw, następujące osoby uważa się za reprezentujące swoje państwo: głowy państw, szefów rządów i ministrów spraw zagranicznych - dla dokonania wszelkich czynności związanych z zawarciem traktatu.

A zatem, np. MTS w orzeczeniu z 2002 roku sprawie [*Land and Maritime Boundary between Cameroon and Nigeria \(Cameroon v. Nigeria: Equatorial Guinea intervening\)*](#) potwierdził, że głowa państwa może skutecznie zawrzeć traktat wiążący państwo na gruncie prawa międzynarodowego nawet wówczas, gdy głowa państwa działała w tej mierze w sposób niezgodny z prawem krajowym.

5.2 Błąd może stanowić podstawę unieważnienia zgody na związanie się traktatem, gdy był to błąd co do okoliczności faktycznej istniejącej w czasie wyrażania zgody na traktat, oraz gdy był to błąd istotny – gdyby państwo w nim nie pozostawało, nie wyraziłoby zgody. Błąd jako podstawę nieważności podnieść może jedynie państwo pozostające w błędzie; jest jednak pozbawione tej możliwości, gdy przyczyniło się do powstania błędu.

5.3 Oszustwo polega na nakłonieniu państwa do zawarcia traktatu poprzez oszukańcze zachowanie – celowe wprowadzenie w błąd – przez inne państwo negocjujące. Na oszustwo powołać się może państwo oszukane.

5.4 Przekupstwo może być podnoszone jako okoliczność uzasadniająca nieważność umowy, gdy doszło do przekupienia przedstawiciela państwa bezpośrednio lub pośrednio przez inne państwo negocjujące. Przekupstwo polegać może na udzieleniu bądź obietnicy udzielenia korzyści majątkowej lub osobistej. Przekupstwo jako

przyczynę nieważności podnieść może państwo którego przedstawiciel został przekupiony.

STOSOWANIE I INTERPRETACJA TRAKTATÓW

1. Państwa mają obowiązek wykonywania umów, których są stronami, w dobrej wierze (*pacta sunt servanda*). Nie mogą przy tym powoływać się na postanowienia swego prawa wewnętrznego, by usprawiedliwić niewykonywanie umowy (zasada prymatu prawa międzynarodowego).

2. Interpretacja umowy międzynarodowej następować powinna:

(a) w dobrej wierze, oraz

(b) według zwykłego znaczenia wyrazów użytych w umowie według tekstu w języku autentycznym umowy (wykładnia językowa), oraz

(c) w kontekście w jakim wyrazy te zostały użyte (należy np. wziąć pod uwagę praktykę państw i sposób, w jaki państwa wykonują traktat), oraz

(d) w świetle przedmiotu i celu traktatu (wykładania celowościowa).

Na temat praktyki stosowania traktatu w kontekście jego interpretacji, zob. np.

[*Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia \(South West Africa\) notwithstanding Security Council Resolution 276 \(MTS, opinia doradcza z 1971 roku\)*](#)

Afryka Południowo-Zachodnia (Namibia) – jedna z posiadłości zamorskich, do których praw i tytułów zrzekły się Niemcy mocą art. 119 Traktatu Wersalskiego – stała się terytorium mandatowym Unii Afryki Południowej na podstawie art. 22 ust. 6 Paktu LN. W świetle tego przepisu: „[...] są takie terytoria, jak Afryka Południowo-Zachodnia [...], które wskutek słabej gęstości zaludnienia, niewielkiego obszaru, oddalenia od ognisk cywilizacji, przyległości geograficznej do terytorium mandatariusza lub z innych powodów mogłyby być rządzone najlepiej pod panowaniem ustaw mandatariusza jako część nierozdzielna jego terytorium, z zastrzeżeniem jednak [...] rękojmi w interesie ludności tubylczej”.

Po zakończeniu II wojny światowej Unia bezskutecznie domagała się od Narodów Zjednoczonych uznania jednostronnego przyłączenia Namibii do jej terytorium, błędnie twierdząc, że mandat (dzieląc los Ligi Narodów) wygaś.

W związku z tym, że Unia odmawiała poddania Afryki Południowo-Zachodniej międzynarodowemu systemowi powierniczemu przewidzianemu w Rozdziale XII Karty Narodów Zjednoczonych oraz wprowadzała na jej terytorium politykę apartheidu i segregacji rasowej, Zgromadzenie Ogólne ONZ przyjęło w 1966 r. rezolucję nr 2145. Podjęto w niej decyzję o ustaniu mandatu, wskazując, że Afryka Południowa nie dysponuje innym tytułem do administrowania Namibią.

W 1970 r. Rada Bezpieczeństwa ONZ przyjęła rezolucję nr 276, w której stwierdzono, że trwająca obecność Afryki Południowej w Namibii jest nielegalna. W tym samym roku Rada Bezpieczeństwa ONZ przyjęła rezolucję nr 284 w przedmiocie przedłożenia Trybunałowi pytania następującej treści: „Jakie skutki prawne pociąga dla państw obecność Afryki Południowej w Namibii pomimo rezolucji Rady Bezpieczeństwa nr 276 (1970)?”.

Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości poprzedził odpowiedź na pytanie przypomnieniem kontrowersji dotyczących systemu mandatowego oraz analizą problemu własnej kompetencji do zajęcia się sprawą. Wątpliwości co do jej istnienia związane były m.in. z rzekomymi uchybieniami w procedurze przyjęcia przez Radę Bezpieczeństwa ONZ rezolucji nr 284.

Afryka Południowa podniosła m.in., że w związku ze wstrzymaniem się od głosu dwóch stałych członków (obok Związku Radzieckiego i Wielkiej Brytanii od głosu wstrzymała się także Polska) rezolucja Rady Bezpieczeństwa nie została przyjęta zgodnie z ust. 3 art. 29 Karty NZ, tj. „zgodną większością głosów dziewięciu członków, włączając w to głosy wszystkich stałych członków”.

Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości stwierdził jednak, że: „[...] długotrwała praktyka Rady Bezpieczeństwa dostarcza wielu przykładów decyzji Przewodniczącego i stanowisk zajmowanych przez członków Rady, zwłaszcza zaś jej stałych członków, gdzie w sposób spójny i jednolity interpretowano wstrzymanie się od głosu przez stałego członka jako niestanowiące przeszkody dla przyjęcia rezolucji. Członek wstrzymujący się od głosu nie wyraża swego sprzeciwu wobec tego, co zostało zaproponowane [...]. Taka procedura [...] została powszechnie przyjęta przez Członków Narodów Zjednoczonych jako dowód powszechnej praktyki Organizacji”.

*

*   *

Jeżeli skutek zastosowania wskazanych reguł znaczenie przepisu nadal jest niejednoznaczne, bądź rezultat ich zastosowania jest nierozsądny albo absurdalny, jako uzupełniające środki interpretacji mogą być stosowane dokumenty z prac przygotowawczych do traktatu, okoliczności jego zawarcia.